

ŽELJKO OSET¹

Rusi prihajajo! Ruski profesorji na tehniški fakulteti Univerze v Ljubljani v obdobju Kraljevine SHS

Izvleček: Na ljubljanski univerzi, ustanovljeni leta 1919, so bili zaželeni kandidati z bogatimi organizacijskimi izkušnjami, ki so hkrati izpolnjevali stroge mednarodne znanstvene pogoje za habilitacijo ter so bili pripravljeni potrpeti pri ureditvi ustreznih pogojev za znanstveno delo. Pogoji so bili enaki za vse, vendar so imeli prednost kandidati slovenskega rodu in Čehi. Odprtih rok so bili sprejeti uveljavljeni ruski profesorji z bogatimi organizacijskimi izkušnjami. Največ po obsegu in deležu jih je bilo na ljubljanski tehniški fakulteti – podobno je bilo stanje tudi na beograjski univerzi. V letih 1920 in 1921 je veliko ruskih kandidatov priglasilo interes za prihod, vendar se je zapletalo pri komunikaciji in dokazovanju znanstvene odličnosti, zaradi česar so bili zavrtnjeni predvsem mlajši kandidati na začetku akademske poti. Bolj uspešni kandidati so bili znanstveniki v štiridesetih in petdesetih, torej zreli znanstveniki. Pomemben korak pri njihovi uveljavitvi na Univerzi v Ljubljani je bila pridobitev državljanstva, predpogoj za stalno zaposlitev, le-ta pa za pridobitev katere koli univerzitetne funkcije in državne pokojnine.

Ključne besede: Univerza v Ljubljani, Tehniška fakulteta, ruski profesorji, kulturna politika

UDK: 94(497.4Lj.)Univ."192":341.462.2(47)

¹ Doc. dr. Željko Oset je zaposlen na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici. E-naslov: zeljko.oset@ung.si.

The Russians Are Coming! Russian Professors at the Faculty of Technical Sciences of the University of Ljubljana in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes

Abstract: The newly established University of Ljubljana (1919) sought to attract scholars possessing organizational experience and an excellent research track record, who would be at the same time willing to work in modest research conditions. The requirements were the same for all candidates, but preference was given to candidates of Slovenian or Czech descent. A warm welcome was extended to renowned Russian emigrant professors with outstanding organizational experience. As was the case at the University of Belgrade, the largest share of these professors gained employment at the Faculty of Technical Sciences. In the years 1920 and 1921, many Russian candidates expressed an interest in coming but encountered problems when submitting proper official documents. Despite the fact that most applications were sent by younger candidates at the beginning of their academic careers, it was thus scholars in their forties and fifties who had more success obtaining faculty member status. An important step in their careers was the acquisition of citizenship, a prerequisite for tenure and consequently for any university function or state pension.

Keywords: University of Ljubljana, Faculty of Technical Sciences, Russian professors, cultural policy

Ustanovitev ljubljanske univerze

Mihajlo Rostohar je 23. novembra 1918 na pripravljalnem sestanku za ustanovitev Univerze v Ljubljani ugotavljal, da Slovenci na ozemlju pod nadzorom Narodne vlade SHS v Ljubljani zasedajo 800 od

2000 delovnih mest, za katere je potrebna univerzitetna izobrazba.² Z oceno je želel spodbuditi razpravo o ustanovitvi slovenske univerze v Ljubljani, ki bi skrbela za vzgojo domače, slovenske akademske elite in s tem tudi dolgoročno vplivati na oblikovanje slovenske (znanstvene) elite. Po vojni je z razpadom habsburške monarhije in ustanovitvijo jugoslovanske narodne države nastopilo novo obdobje tudi za reševanje slovenskega narodnega vprašanja.³ Prisotno je bilo pričakovanje slovenske politične elite, da Slovenci postanejo gospodarji na svojem – kot je zapisal Vladimir Ravnihar: “Po pravici sme (slovenski narod) tedaj zahtevati, da je na svoji zemlji gospod, svoboden sam odloča o svoji usodi”.⁴

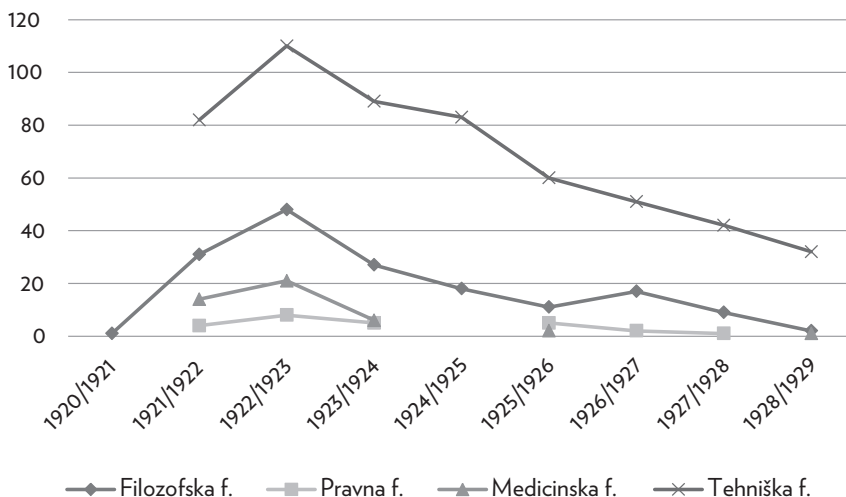
Začetna idealistična pričakovanja so trčila ob realnost povojnega prehoda v mirnodobno življenje, ki je močno omejila manevrski prostor. Zaradi pomanjkanja usposobljenega kadra slovenskega rodu ni bilo mogoče uresničiti idej o izgonu nemškega kadra, ki so mu pripisovali zlonamernost in sovražnost do novoustanovljene jugoslovanske države. Oddelek za notranje zadeve pri pokrajinski upravi za Slovenijo je tujcem pripisoval nenaklonjenost in celo škodljivo ravnanje, ki ovira izvajanje političnih agend, zato je oddelek poleti 1921 poudaril potrebo po “zlomu nemškega tehniškega monopola”, predvsem pri Trboveljski premogokopni družbi. Vendar pa je bilo nadomeščanje nemških s češkoslovaškimi inženirji kratkotrajen ukrep, ki se je končal z odpravo sekvestra med letoma 1922 in 1924, ko se je tudi zmanjšal neposredni vpliv države na zasebna podjetja.⁵ V tem pogledu je indikativna ocena Milana Vidmarja, ki je v spominih zapisal, da se je slovenska tehnična inteligenca nem-

² ARS, AS 100, š. 1, Seja v posvetovalnici mestnega magistrata dne 23. novembra 1918.

³ Dolenc, 2010, 21–48.

⁴ Ravnihar, 1997, 272.

⁵ ARS, AS 97, fascikel 7, št. 54a.

GRAFIKON: RUSKI ŠTUDENTI NA LJUBLJANSKI UNIVERZI⁶

ških spon rešila šele po drugi svetovni vojni, torej, ko je Slovenijo zapustila nemška manjšina.⁷

Oblast Kraljevine Jugoslavije je dopustila, da se je nacionalna struktura tehnične inteligence spreminjala postopoma, organsko z vstopanjem nove tehnične inteligence, vzgojene na ljubljanski, zagrebški in beograjski univerzi, na trg delovne sile in z vključevanjem ruskih emigrantov. Omeniti je potrebno, da so se ruski prišleki v nadpovprečnem obsegu odločili za študij na ljubljanski, zagrebški in beograjski tehniški fakulteti. Tako se je več kot 40 odstotkov ruskih študentov na jugoslovanski ravni odločilo za študij na tehniški fakulteti,⁸ v Ljubljani pa je bil ta delež še večji. Od študijskega leta 1921/1922, torej od prvega leta z znatnejšim vpisom ruskih študen-

⁶ Vidmar, 1929, 483–492.

⁷ Vidmar, 1964, 255–256.

⁸ ARS, AS 1931, š. 1053, Beloemigracija v Jugoslaviji 1918–1941. Knjiga I. Beograd 1955, 183–184.

tov, ko je delež dosegel 62 odstotkov, je do konca desetletja narasel na več kot 90 odstotkov. In to kljub splošnemu upadu števila ruskih študentov na vseh fakultetah, ki je na ljubljanski univerzi dosegel vrh v študijskem letu 1922/1923.⁹ Večina diplomantov, na jugoslovanski ravni okoli 700, je dobila zaposlitev v Jugoslaviji.¹⁰

Prišleke, ki so imeli v žepu diplome, so zaradi pomanjkanja domačega (jugoslovanskega) tehnično usposobljenega kadra poskusili nemudoma angažirati tudi pri izvedbi operativnega državnega nadzora nad podjetji v lasti "neprijateljskih podanikov". Kmalu se je izkazalo, da sicer izpolnjujejo formalne pogoje, vendar nimajo potrebnih kompetenc in izkušenj. Največja ovira je bila (pre)slabo poznavanje zakonodaje za izvajanje težavnih nalog, pogosto povezanih s političnimi, ekonomskimi in socialnimi pritiski.¹¹

Prihod ruskih izobražencev po prvi svetovni vojni je bil za Kraljevino SHS, tudi za njen najbolj gospodarsko in socialni razvit del na severu države, dobrodošel.¹² V času prihoda prvih večjih skupin "belih Rusov" novembra 1920 v Jugoslavijo je jugoslovanska vlada ustanovila Upravo za zaščito industrijske lastnine, ki je skrbela za razvoj domače tehnične inteligence, kar pa ni povezano z njihovim prihodom. Mnogi med njim so sodili na seznam deficitarnih poklicev, kot so tehnik, živinozdravnik, botanik, matematik in fizik.¹³

Slovenska vlada v Ljubljani je po razpadu Avstro-Ogrske leta 1918 pričakovala, da bodo slovenski študenti dokončali študij na starih (večinoma avstrijskih) univerzah, hkrati pa se bodo na za-

⁹ Vidmar, 1929, 483-492.

¹⁰ ARS, AS 1931, š. 1053, Beloemigracija v Jugoslaviji 1918-1941. Knjiga I. Beograd 1955, 185.

¹¹ Oset, 2010, 94-137.

¹² Brglez, 2015, 154-158; Brglez, Seljak, 2007.

¹³ ARS, AS 97, fascikel 7.

grebški univerzi odprli posebni vzporedni slovenski oddelki. Te oddelke naj bi nato v nekaj letih prenesli v Ljubljano, kjer bi bila ustanovljena samostojna univerza. Obstajali so tudi bolj radikalni in neuresničljivi predlogi, na primer predlog vojaške zasedbe graške univerze in zahteva po prenosu vseh univerzitetnih “akademskih pripomočkov” – knjižnega gradiva, aparatur ipd. – v Jugoslavijo. Mnogim Slovencem se je zdela ustanovitev univerze ravno tako drzen in velikopotezen projekt.¹⁴

Prvotno zamisel, da bi v Ljubljani ustanovili visoko šolo za tehniko in tradicionalno univerzo s štirimi zgodovinskimi fakultetami (filozofska, pravna, medicinska in teološka fakulteta), so aprila 1919 opustili. Zaradi tesne povezanosti tehnike z drugimi znanstvenimi disciplinami so se odločili za enotno univerzo s petimi fakultetami, vključno s tehniško. Zgledovali so se po ureditvi beograjske univerze, saj so pričakovali, da bodo tako pridobili podporo srbskih univerzitetnih profesorjev in politikov za ustanovitev ljubljanske univerze.¹⁵

Strategija premišljenih majhnih korakov Karla Verstovška, poverjenika za uk in bogočastje, prvega slovenskega prosvetnega ministra, z iskanjem soglasja med slovenskimi izobraženci in politiki ter brez javnih manifestacij, se je izkazala za uspešno. Čas je potrdil njegovo trditev, da lahko slovenski izobraženci, če imajo zagotovljene primerne razmere in mir, uspešno delujejo tudi v domovini.¹⁶ Univerza, kot je v predgovoru zbornika Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929 zapisal rektor Milan Vidmar ob praznovanju 10. obletnice njene ustanovitve junija 1929, je postala več

¹⁴ Dekleva, 2010, 31-36; Dolenc, 2005, 285-287; Oset, 2011, 63-76; Stiplovšek, 1995, 292-311.

¹⁵ Vidmar, 1929, 171-181; glej tudi Biblioteka SAZU, R 46/II-9, R 46/III-74:11.

¹⁶ Stiplovšek, 1995, 292-311; Oset, 2011, 63-76.

kot institucija, ki izobražuje uradnike, zdravnike, odvetnike, sodnike itd. Postala je “najvišji hram duha, tvoriteljica tajnih duševnih vrednot, javna svobodna last svobodnega naroda”.¹⁷ Univerza pa je postala tudi sredina, v kateri je nekaj ruskih profesorjev našlo prepotrebni mir in pogoje za znanstveno delo.

Iskanje kandidatov za univerzitetne profesorje

Zaradi jugoslovanske kulturne politike, ki se je na Slovenskem gibal med dvema skrajnostma, med unitarizmom in samostojnim slovenskim kulturnim razvojem, je bila Univerza kot vrhnji del slovenske kulturne stavbe pogosto na udaru z raznovrstnimi politično-uradniškimi ukrepi, ki so vzbujali jezo in nelagodje. Boj za njeno ustanovitev in še bolj za njeno ohranitev je zato dal univerzitetnim profesorjem poseben položaj. Pridobili so splošen mandat za poseganje v politično areno, ko so bile ogrožene slovenske kulturne institucije, slovenska kultura, beseda.¹⁸

V ljubljanski sredini so ruski znanstveniki predstavljali zaželeno dopolnitev, posebej velja to za področje naravoslovja, kjer je bilo sorazmerno malo usposobljenih predavateljev z raziskovalnimi in akademskimi izkušnjami slovenskega roda. To je posledica slovenskega kulturnega razvoja in predvsem pogleda, verjetno precej upravičenega, da realke krepijo odpadanje slovenskih študentov od aktivne participacije pri slovenskem narodnem gibanju. Zaradi druženja v času študija in poznejšega sodelovanja ter tudi zaradi političnega slovensko-češkega sodelovanja in atmosfere naklonjenosti v obdobju monarhije, so se slovenski profesorji za pomoč pri iskanju primernih profesorjev obrnili na češke kolege. Pričakovali so, da bodo v Ljubljano privabili (mlade) znanstvenike z organizacijskimi izku-

¹⁷ Vidmar, 1929, neoštevilčen predgovor, 2 strani.

¹⁸ ARS, AS 1931, II, š. 26, 50209–11; Oset, 2015a, 158–163.

šnjami, ki bodo v povabilu za zaposlitev na ljubljanski univerzi videli karierno priložnost.¹⁹

Kandidati za profesorje so bili prvenstveno izbrani na osnovi preferenc in socialnih mrež slovenskih znanstvenikov, članov Vseučiliške komisije oziroma subkomisije za posamezno fakulteto. Po ustanovitvi fakultet in osnovanju fakultetnih svetov se je izbiranje kandidatov postopoma institucionaliziralo. K odločanju so bili pritegnjeni vsi člani fakultetnega sveta, torej vsi (imenovani) redni profesorji.²⁰ Pri izboru kandidatov so dosledno upoštevali decembra 1918 sprejet sklep Vseučiliške komisije, da morajo kandidati izpolnjevati mednarodno uveljavljene pogoje za habilitacijo. Postavili so se na stališče, da je bolje pustiti nezasedena mesta, kot pa jih zasesti z neprimernimi predavatelji. Škoda zaradi neizvedbe programa naj bi bila manjša kot pa njena izvedba s slabim predavateljem.²¹ Mnenja so pisali člani Vseučiliške komisije in profesorji matiçarji, imenovani avgusta 1919, pozneje pa matični in tuji profesorji, ki jih je izbral fakultetni svet.

O ruskih kandidatih so se na zasedanju fakultetnega sveta tehniške fakultete prvič pogovarjali decembra 1920. Za Maksa Samca, profesorja matiçarja, kemika, takratnega prodekana, so bili neresni, na katere se ni mogoče zanesti. Samca je namreč zmotilo, da so napovedali prihod v Ljubljano, zaradi česar so prenehali iskati ustrezne kandidate za profesorje. Nato pa niso realizirali dane obljube, kar je hromilo proces notranje organizacije in tudi pedagoški proces. Zamujen je bil idealen trenutek za namestitev primerne števila profesorjev *en bloc* v obdobju navdušenja nad nastankom nove

¹⁹ ARS, AS 100, š. 1.

²⁰ AMSU, VII, 197a, Zapisniki fak. sej 1920/21, prim. Gašparič, 2010, 138–142.

²¹ ARS, AS 100; Biblioteka SAZU, R 46/III-74:2.

države. Pozneje je zaradi prizadevanj za uravnoteženje proračuna potekal hud boj za vsako dodatno namestitev, najprej pri umestitvi postavke v proračun oziroma finančni zakon za posamezno proračunsko leto, nato pa je sledilo praviloma večmesečno "urgiranje" za izvedbo imenovanja. Skratka, več kot 80 odstotkov namestitev je bilo opravljenih v prvih dveh letih obstoja ljubljanske univerze.²²

Pri obravnavi ruskih kandidatov je prišlo do konflikta interesov: ljubljanski profesorji so kot predstavniki delodajalca pričakovali takojšen organizacijski, raziskovalen in pedagoški doprinos, ruski emigranti pa so poskušali znova pričeti z mirnodobnim življenjem, si zadovoljivo urediti eksistencialno vprašanje, ob jasno zaznavnem koprnenju po vrnitvi v domovino, ko se bo ta osvobodila boljševističnega režima.²³ Pomanjkljiva dokumentacija je kljub občečloveškemu razumevanju predstavljala nepremostljivo oviro procesiranja vlog večine mlajših in neuveljavljenih kandidatov iz carske Rusije. V tej zvezi je potrebno omeniti, da so slovenski profesorji slabo poznali ruski izobraževalni sistem, ki se je bistveno razlikoval od srednjeevropskega. Ruski izobraževalni sistem se je tako kot ostali razvil po zgledu francoskega iz 18. in začetka 19. stoletja. Z razliko od preostale Evrope je vojska v carski Rusiji vseskozi ohranila pomembno vlogo v visokošolskem izobraževanju.²⁴

Skratka, v Ljubljani so bili zaželeni profesorji, ki so imeli organizacijske, raziskovalne in pedagoške izkušnje, kar je veljalo tako za Slovence kot za tujce. Zaposlitev slednjih je bilo nekaj izjemnega, posledica pomanjkanja domačega kadra. Tako je Zakon o civilnih uradnikih in drugih državnih uslužbencih iz septembra 1923 določal splošne omejitve pri zaposlovanju tujcev, tudi tistih, ki so že pri-

²² Vidmar, 1929, 469–482.

²³ Prim. Zadnikar, 2015, 105–108.

²⁴ Ciperle, 2010, 17–23.

dobili jugoslovansko državljanstvo. Izjemoma so lahko dobili državno službo tujci, ki so se posebej odlikovali s svojim delom.²⁵

Ob tem je potrebno opozoriti na razlikovanje pri zaposlovanju med češkoslovaškimi in ruskimi državljani na ljubljanski univerzi. Prvi so dobili stalno službo (v današnji terminologiji je to služba za nedoločen čas), ruski državljani pa so postali le honorarni, pogodbeni (kontraktualni) sodelavci. Zanje je bilo jugoslovansko državljanstvo predpogoj za pridobitev stalne službe.²⁶ Čustvenemu koraku, s prisego zvestobe novi državi, ni nujno sledila redna zaposlitev v državni upravi. Zanje se je moral močno zavzeti delodajalec, vendar tudi to ni nujno bilo dovolj. O tem priča primer Vasilija Nikitina, ki je 1926 postal pogodbeni redni profesor na tehniški fakulteti za predmet mineralogija in petrografija,²⁷ 1928 pa je ljubljanska univerza predlagala prosvetnemu ministrstvu njegovo imenovanje v naziv redni profesor. V predlogu je univerza poudarila njegov svetovni sloves v znanstvenih krogih. Zaradi njegove starosti (61 let), ki je bila nad v zakonu določeno starostno mejo za stalno zaposlitev, je univerza ministrstvo prosila, da naredi izjemo, podobno, kot je to storila pri imenovanju Nikolaja Bubnova (65 let) in Mihaila Jasinškega (65 let) za redna profesorja na ljubljanski univerzi. Ministrstvo je ostalo birokratsko togo kljub grožnjam Nikitina, da bo prenehal predavati.²⁸ Država je namreč sredi dvajsetih let posto-

²⁵ Drugi člen zakona je določal, da naturalizirani državljani smejo dobiti državno službo šele po desetih letih bivanja in posebni odobritvi državnega sveta. Tuji državljani pa smejo biti sprejeti v službo samo kot pogodbeni sodelavci, torej za najdaljšo dobo treh let, s čimer so bili postavljeni v podoben pravni položaj kot državni uradniki v prvih treh letih v državni službi, z izjemo oblike plačila. - Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, 12. 9. 1923, št. 299.

²⁶ Vidmar, 1929, 469-481.

²⁷ AMSU, IV, 41/641, št. 305/26/pr.

²⁸ AMSU, IV, št. 41/641, št. 898/28/pr.

poma pričela z zaostrovanjem režima zaposlovanja starejših kadrov, ki so se zaposlili v državni upravi, predvsem zaradi ugodnejšega in radodarnega sistema pokojnin – vsem kandidatom, zaposlenim za nedoločen čas, so praviloma priznali vso delovno dobo, ki so jo opravili v zasebnem sektorju.²⁹

Ljubljanska univerza je vnovič predlagala imenovanje Nikitina za rednega profesorja po sprejemu univerzitetnega zakona, junija 1930, ki je postavljala starostno mejo za upokojitev univerzitetnih profesorjev na 70 let. Nikitina je ljubljanska univerza jeseni 1933, potem ko se je seznanila z imenovanjem ruskega univerzitetnega profesorja, starega 63 let, na fakulteti v Skopju, vnovič predlagala prosvetnemu ministrstvu v imenovanje. Vendar ministrstvo zopet ni sledilo predlogu, zato je Nikitin predaval še nadalje kot pogodbeni sodelavec, verjetno do leta 1940, torej do 73. leta starosti.³⁰

Kot že omenjeno, za ruske univerzitetne profesorje in druge ruske emigrante v državni službi, je bil pomemben motiv za stalno zaposlitev nedvomno, zaradi njihove starosti in skromnih prihrankov ter majhnih možnosti za vrnitev v Rusijo, pridobitev pokojnine. Jugoslavija je namreč vsem državnim uradnikom širokogrudno priznala delovno dobo iz obdobja pred nastankom države.³¹ Drugi pomemben motiv za univerzitetne profesorje je bila zasedba vodstvenih položajev v organizacijskih enotah. Znova lahko izpostavim primer Nikitina, ki ga je fakultetni svet tehniške fakultete novembra 1932 po smrti Karla Hinterlechnerja imenoval za “dejanškega upravnika” inštituta za mineralogijo, petrografijo in nauk o slojiščih, formalno pa je to mesto prevzel Aleksej Kopilov. Vod-

²⁹ ARS, AS 1931, š. 1053, Beloemigracija v Jugoslaviji 1918–1941. Knjiga II. Beograd 1955, 140.

³⁰ AMSU, IV, št. 41/641.

³¹ ARS, AS 1931, š. 1053, Beloemigracija v Jugoslaviji 1918–1941. Knjiga II. Beograd 1955, 140.

stvene funkcije so bile pridržane samo za redno zaposlene profesorje, zato Nikitin kot pogodbeni sodelavec ni smel formalno prevzeti vodstvene funkcije.³²

Rusi prihajajo!

Za zaposlitev ruskih znanstvenikov je obstajal precejšen interes na beograjski in ljubljanski univerzi, manj na zagrebški univerzi. V Srbiji so zapolnili vrzel na takrat sorazmerno mladi beograjski univerzi, ustanovljeni februarja 1905, ki je nastala zaradi velike smrtnosti in težav pri vzgoji akademskega naraščaja kot posledic vojn od leta 1912 dalje, in njene razširitve z novimi fakultetami in programi po vojni.³³ Če primerjamo delež ruskih profesorjev na beograjski in ljubljanski univerzi, dobimo naslednjo podobo:

Univerza v Ljubljani³⁴

Fakultete	1. oktober 1921			1. oktober 1929		
	Ruski pred.	Slovenci pred.	Delež ruskih pred. v %	Ruski pred.	Slovenci pred.	Delež ruskih pred. v %
Filozofska	2	11	10	1	16	4,8
Pravna	/	7	/	2	9	15,4
Medicinska	1	2	25	1	5	16,7
Tehniška	1	9	7,7	5	13	21,7
Teološka	/	10	/	/	10	/

³² AMSU, IV, št. 41/641, št. 523/32/pr.

³³ ARS, AS 1931, š. 1053, Beloemigracija v Jugoslaviji 1918–1941. Knjiga II. Beograd 1955, 139–140.

³⁴ Vidmar, 1929, 469–481.

Univerza v Beogradu³⁵

Fakultete	1922/1923 število predavateljev			1928/1929 število predavateljev		
	ruski	drugi	%	ruski	drugi	%
Filozofska	7	42	14,2	5	52	8,8
Pravna	5	18	21,7	4	20	16,6
Tehniška	13	29	30,9	13	35	27
Agronomska	6	10	37,5	7	26	21,2
Teološka	3	9	25	2	16	11,1

Na obeh univerzah je bil najvišji delež ruskih profesorjev na tehniških fakultetah, kar je možno pojasniti s tesno povezanostjo vojske in tehniškega visokošolskega izobraževanja v Rusiji, o čemer sem pisal zgoraj. Večina že v Rusiji habilitiranih univerzitetnih profesorjev, angažiranih na ljubljanski tehniški fakulteti, je bila v službi protirevolucionarnih formacij in se je z njimi umikala in nato emigrirala v Jugoslavijo. Izjema je Vasilij Nikitin, ki se je iz Rusije 1922 preselil na Poljsko, nato pa 1926 prišel v Ljubljano.³⁶ Delež in število ruskih profesorjev je sredi dvajsetih let pričel upadati tako na beograjski kot ljubljanski univerzi. Večinoma so se profesorji starostno upokojili, nekaj pa se jih je izselilo iz Jugoslavije, tudi nazaj v domovino.³⁷

³⁵ Brglez, Seljak, 2007, 11.

³⁶ AMSU, IV, št. 41/641, št. 305/26/pr.

³⁷ Brglez, Seljak, 2007; Vidmar, 1929, 469-481; ARS, AS 1931, š. 1053, Beloe-migracija v Jugoslaviji 1918-1941. Knjiga II. Beograd 1955, 139-152.

Kot sem že omenil, so ljubljanski profesorji bolj navijali za češke kandidate, vendar pa se ti zaradi po njihovi oceni neprimernih pogojev za delo in nerealiziranih obljub niso odločili za prihod na ljubljansko univerzo ali pa so na njej delovali le krajše obdobje. Ruski profesorji so bili v drugačnem, manj ugodnem položaju in so bili pripravljene potrpeti, saj so izgubili domovino, sanje o urejenem življenju in družbenem ugledu po doseženi uveljavitvi v akademskem svetu. Zaradi finančne stiske, s seboj (praviloma) tudi niso prinesli znatnejšega premoženja, so bili odvisni, zato se niso spuščali v ostre razprave, pri čemer bi posebej opozoril na rektorske volitve januarja in februarja 1935. To velja predvsem za profesorje tehniške fakultete, manj pa za profesorje pravne fakultete (Aleksander Dimitrijevič Bilimovič, Evgen Vasiljevič Spektorski in Aleksander Vasiljevič Maklecov).³⁸

³⁸ Na ljubljanski univerzi je bil od ustanovitve v veljavi dogovor med štirimi popolnimi fakultetami (filozofsko, tehniško, pravno in teološko), da vsaka predlaga izmenično kandidata za rektorja. Prvič je do zapleta pri imenovanju prišlo poleti 1929, ko je medicinska fakulteta zahtevala, da se tudi njo vključi v izmenjavo najbolj odgovornega mesta na univerzi. Njen dekan je za kandidata predlagal takratnega rektorja Milana Vidmarja, ki pa je nato tesno izgubil proti kandidatu pravne fakultete. Spor so zgladili naslednje leto, ko se izvolili kandidata medicinske fakultete. Bistveno večji razdor pa so povzročile nadomestne rektorske volitve v začetku leta 1935, ki so sledile nenadnemu odstopu Frana Ramovša. Nominaciji Jovana Hadžija kot kandidata z največjo podporo na filozofski fakulteti, ki ji je v skladu s tradicijo še naprej pripadala funkcija rektorja, je ostro nasprotovala skupina (slovenskih) profesorjev s Francetom Kidričem na čelu, ki je menil, da je treba izvoliti rektorja, ki bo tesno povezan s slovenskim kulturnim življenjem, torej Slovenca. Zanimivo je, kako so glasovali "tujci": ruski profesorji, z izjemo Evgena Kanskyja, so glasovali za Hadžija, češki profesorji, razen Alojza Krála – edinega neslovenskega rektorja ljubljanske univerze v njeni zgodovini, pa za Maksa Samca, ki je s tesno večino postal novi rektor ljubljanske univerze. – Oset, 2015a, 158–163.

Prvič so na seji fakultetnega sveta tehniške fakultete o ruskih kandidatih razpravljali decembra 1920, ko so se odločili, da namestijo "gospoda Justinijanoviča" kot honorarnega uslužbenca za opisno geometrijo. Milana Vidmarja pa so na isti seji pooblastili, da uradno stopi v stik z Aleksandrom von Zelevskim. Očitno so bili pogovori s kandidatom uspešni, saj je prosvetno ministrstvo dovolilo sklenitev pogodbe o honorarni zaposlitvi. Pozneje ga je univerza predlagala v imenovanje za kontraktualnega rednega profesorja za elektrotehniko, vendar delovnega mesta, kot izhaja iz uradnih evidenc, ni prevzel.³⁹ Posledica tega je bila, da je Milan Vidmar ostal edini predavatelj na elektrotehničnem oddelku, zato so se morali študenti po absolviranem četrtem semestru prepisati na strojniški oddelek tehniške fakultete ali pa študij nadaljevati v Pragi, Brnu, na Dunaju ali nemških tehniških visokih šolah.⁴⁰

V zapisnikih fakultetnega sveta tehniške fakultete v letu 1921 se omenjajo številni kandidati, tako za asistentska kot tudi za vodilna mesta. Izjemno naporen postopek preverjanja primernosti kandidatov se je na tehniški fakulteti končal oktobra 1921, ko so večino prošenj kandidatov dali *ad acta*. Med njimi je bilo precej takšnih, ki so jih sicer izbrali, vendar pozneje niso prevzeli delovnega mesta. V nekaterih primerih tudi zaradi dolgotrajnosti postopka in nestrpnosti kandidatov, ki so si medtem našli bolj ugodno zaposlitev. Zapletalo se je zaradi šibke komunikacije, nepopolne dokumentacije, zaradi česar v večini primerov sploh ni prišlo do vsebinskega ocenjevanja kandidatov. Najbolj se je nad celotnim postopkom, ki je oviral mirno raziskovalno in pedagoško delo, razburjal Maks Samec. Na seji univerzitetnega sveta oktobra 1921, ko je povzel razpravo iz

³⁹ V Arhivsko-muzejski službi ljubljanske univerze njegova personalna mapa ni ohranjena.

⁴⁰ Vidmar, 1964, 239.

fakultetnega sveta tehniške fakultete, je ocenjeval, da je večina priglasišenih ruskih kandidatov neprimernih za akademski poklic. Gre predvsem za osebno razočaranje Maksa Samca, ki očitno ni imel sreče s pridobivanjem že "izdelanih" akademskih predavateljev v rangu redni profesor, ki bi ga razbremenili.⁴¹

Samec pa je imel več sreče z ruskimi študenti, med katerimi bi izpostavil Vasilija Isajeviča, ki je pri njem leta 1922 doktoriral z raziskavo o agar-agarju. Od njega je Samec veliko pričakoval, zato ga je tudi predlagal za izvolitev v naziv docent. V predlogu je med drugim zapisal: "Pravi znanstvenik, ki z neumorno silo teži pojasnjevati obstoječe probleme, in ki z dobrim instinktom uporablja znanstvene metode in izdelava nove." Skratka, samostojen, miren, predaren, dober pedagog, ki razlikuje med kompetencami, ki jih morajo študenti osvojiti postopoma, v fazah študija.⁴² Kljub temu pa se je v nadaljnjih letih zapletalo pri njegovi zaposlitvi. Cokla pri njegovem napredovanju je bila odločitev, da ne zaprosi za jugoslovansko državljanstvo. Zato je po izteku pogodbe, kontrakta, leta 1931 zapustil tehniško fakulteto, se preselil na Češkoslovaško, kjer je kariero nadaljeval v zasebnem sektorju.⁴³

V že omenjeni razpravi oktobra 1921 je fakultetni svet tehniške fakultete sprejel sklep o ustavitvi postopkov za več kot 15 kandidatov, katerih priimki zvenijo rusko. Skoraj vsi so konkurirali za asistentska mesta, razen Maksimova, ki je bil izbran za pogodbenega rednega profesorja. Na ponudbo tehniške fakultete, da bo ljubljanska univerza prosvetno ministrstvo zaprosila za soglasje k sklenitvi pogodbe z njim, ni odgovoril. Ob tem so opravili obširno razpravo,

⁴¹ AMSU, VII, 197a, Zapisniki fak. sej 1920/21; prim. Peterlin Neumaier, 2015, 40-42.

⁴² AMSU, IV, 19/311, št. 37/prez.

⁴³ ARS, AS 1320, š. 1.

v kateri so razpravljali o ocenjevanju pogodbenih sodelavcev. Samec je kot kriterij izpostavil stike s kolegi v znanstvenih domih in seminarjih, Rihard Zupančič sodbo publike, Milan Vidmar pa poskusno predavanje pred profesorskim zborom fakultete.⁴⁴

Ruski (redni) profesorji na tehniški fakulteti

Bolj znane so zgodbe Rusov, profesorjev tehniške fakultete, ki so sprejeli službo in se jim je uspelo uveljaviti kot raziskovalci, pedagogi, mentorji in organizatorji. To so Dimitrij Vladimirovič Frost (1876–1935), Fjodor Fjodorovič Grudinski (1876–1959), Aleksej Kopilov (1877–1965), Evgen Josipovič Kansky (1887–1977), Ignacij Nikolajevič von Majdel (1875–1930), Aleksander Nikolajevič Mitinski (1875– ?) in Vasilij Vasiljevič Nikitin (1867–1942). Omenjeni profesorji so bili ob koncu prve svetovne vojne v svojih najboljših akademskih letih, najstarejši Nikitin, rojen 1867, je bil star nekaj čez petdeset let, večina drugih je bila rojenih sredi sedemdesetih let, torej starih okoli štirideset let.⁴⁵ Najhitreje se je v novem okolju “udomačil” najmlajši med njimi Evgen Kansky, ki je odstopal od drugih tudi po tem, da je že po prihodu v Jugoslavijo leta 1920 imel češkoslovaško državljanstvo in da se je poročil s Slovenko, Anko (Anko) Mayer. Kansky je postal redni profesor na ljubljanski medicinski fakulteti. Pred tem je bil zaposlen v kemijskem oddelku (kemijski inštitut), ki je sodil v ustroj tehniške fakultete, s katerim je ostal povezan po habilitaciji, zato ga upoštevam v tem pregledu.⁴⁶

Kansky je naredil najboljšo kariero, če kot kriterij upoštevamo zasedbo izvršnih mest na univerzi, saj je bil štirikrat izvoljen za dekana in štirikrat za prodekana Medicinske fakultete. Drugi ruski

⁴⁴ AMSU, VII, 197a, Zapisniki fak. sej 1920/21.

⁴⁵ Brglez, Seljak, 2007, 45–68.

⁴⁶ ZAL, LJU 374, š. 1, m. 1.

profesorji, povezani s tehniško fakulteto, niso nikoli zasedali mesta v ožji upravi. Največ v tem pogledu sta dosegla Frost in Kopilov kot upravnika inštituta: Frost je bil upravnik inštituta za rudarsko merjenje, Kopilov pa inštituta za rudarstvo, novembra 1932 je bil formalno tudi upravnik inštituta za mineralogijo, petrografijo in nauk o slojiščih, dejanski vodja pa je postal Nikitin, ki kot pogodbeni sodelavec ni izpolnjeval formalnih pogojev (redna zaposlitev) za prevzem funkcije.⁴⁷

Znak vključenosti za ruske univerzitetne profesorje v novo okolje je bila pridobitev jugoslovanskega državljanstva, ki hkrati izkazuje njihov interes po integraciji in interes Univerze kot delodajalca. Delodajalec je moral podpreti vlogo za pridobitev jugoslovanskega državljanstva, nato za pridobitev redne zaposlitve, napredovanja ter s tem povezane državne pokojnine. Frost je postal državljan junija 1924, Grudinski marca 1925, Kopilov 1927 in Nikitin 1928. Nikitin, ki je v Ljubljano prišel jeseni 1925, torej med zadnjimi ruskimi profesorji, je imel težave pri pridobitvi državne službe,⁴⁸ ker je presegal starostno mejo, ki jo je zakon o državnih uslužbencih za stalno zaposlitev določil na 60 let. Pomagalo ni sklicevanje na določilo 28. člena finančnega zakona za leto 1933/34, ki je dopuščal prevedbo kontraktualnih profesorjev in njihovo imenovanje za ukazne uradnike na račun kredita za kontraktualno osebje, torej za stalno zaposlitev, niti na uporabo tega določila na fakulteti v Skopju. Prosvetno ministrstvo se je v njegovem primeru tega postavilo na spoštovanje uradniškega zakona.⁴⁹

Ruski profesorji na tehniški fakulteti so bili priljubljeni pri kolegih in študentih. Veljali so za mirne in delavne raziskovalce.⁵⁰ Sloveli

⁴⁷ AMSU, IV, št. 41/641, št. 523/32/pr.

⁴⁸ Brglez, Seljak, 2007, 45–54, 65–68.

⁴⁹ AMSU, IV, 41/641, št. 492/33/pr.

⁵⁰ Brglez, Seljak, 2007.

so kot dobri kolegi, čeprav se med seboj niso vedno najboljše razumeli.⁵¹ To potrjuje primer izjemne kolegialnosti Nikitina, profesorja, ki je imel precej smole pri ureditvi svojega položaja na ljubljanski univerzi. Kot osrednja avtoriteta mineraloškega inštituta se je zavzel za izvolitev Ljudmile Mantuani Dolar za privatno docentko (izvoljena marca 1937), nato pa ji je prepustil del svojih predavanj, s čimer ji je želel omogočiti zaslužek v obliki avtorskega honorarja. Izjemno kolegialna poteza do mlade znanstvenice, ki je pred tem več let delala za skromen honorar kot asistentka, je naletela na odpor pri študentih. Zveza strokovnih klubov tehniške fakultete je maja 1937 protestirala proti dodelitvi predavanj prof. Vasilija Nikitina kandidatu brez javnega razpisa. Nikjer sicer ni omenjeno ime novoimenovane privatne docentke, vendar ni dvoma, da gre zanjo. Nikitin, ki je študentom pojasnil, da bo Dolarjeva postala "administrativna moč" na fakulteti, je prejel opravičilo od študentov, ki pa so dosegli svoj cilj – da je njihov predavatelj ostal prof. Nikitin.⁵²

Konec druge svetovne vojne, osvoboditev in čistko na ljubljanski univerzi so dočakali trije ruski profesorji, povezani s tehniško fakulteto: Grudinski, Kopilov in Kansky. Grudinski je bil avgusta 1945, star 69 let,⁵³ upokojen, Kansky, star 58 let, postavljen na razpoložnjenje,⁵⁴ Kopilov, star 68 let, pa je obdržal zaposlitev na ljubljanski univerzi vse do leta 1956, torej do 79. leta starosti. Kopilov je službo obdržal zaradi strokovnih kompetenc (konstruiranje nepropustnih jamskih vrat) in vzgoje ustreznega strokovnega naraščaja, ki bo sodeloval pri izvajanju strategije gospodarskega razvoja, temelječe na težki industriji.⁵⁵

⁵¹ ARS, AS 1931, Lm, š. 102, 199513-4.

⁵² Oset, 2015b, 207-209.

⁵³ AMSU, IV, 16/272, K-24/3.

⁵⁴ ZAL, Lju 374, š. 1.

⁵⁵ Zwitter, 1957, 293-294.

Bibliografija

BRGLEZ, A., SELJAK, M. (2007): *Ruski profesorji na Univerzi v Ljubljani*. Ljubljana, Inštitut za civilizacijo in kulturo.

BRGLEZ, A., (2015): "Ruski znanstveniki v Kraljevini Jugoslaviji". *Monitor ISH*, XVI/1, 151-176.

CIPERLE, J. (2010): "Naravoslovje in tehnika na univerzah oziroma visokih šolah od 16. do 20. stoletja", v: Ciperle, J., *Tehniška fakulteta Univerze v Ljubljani 1919-1957*. Univerza v Ljubljani, Ljubljana, 11-28.

DEKLEVA, T. (2010): "Tehniška fakulteta ljubljanske univerze", v: Ciperle, J., ur., *Tehniška fakulteta Univerze v Ljubljani 1919-1957*. Univerza v Ljubljani, Ljubljana, 31-48.

DOLENC, E. (2005): "Vprašanje ljubljanske univerze", v: FISCHER, J., ur. et al., *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848-1992: I*. Mladinska revija, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, 285-287.

DOLENC, E. (2010): *Med kulturo in politiko: kulturnopolitična razhajanja v Sloveniji med svetovnima vojnama*. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino.

GAŠPARIČ, J. (2010): "Češkoslovaški konzulat v Ljubljani (1920-1939)", v: Gašparič, J., ur. et al.: *Slovenci in Čehi: politika-družba-gospodarstvo-kultura*. Nová tiskárna Pelhřimov, Inštitut za novejšo zgodovino, Praha, Ljubljana, 133-150.

OSET, Ž. (2010): "Nostrifikacija premoženja po prvi svetovni vojni s poudarkom na območju sodnega okraja Maribor", v: Oset, Ž., ur. et al., *Mesto in gospodarstvo: mariborsko gospodarstvo v 20. stoletju*. Inštitut za novejšo zgodovino in Muzej narodne osvoboditve Maribor, Ljubljana, Maribor, 77-137.

OSET, Ž. (2011): "Pogled katoliškega in liberalnega tabora na ustanovitev Univerze v Ljubljani od prevrata do oktobra 1921", *Prispevki za novejšo zgodovino*, 51, št. 1, 63-76.

OSET, Ž. (2015a): "Izvolitev Maksa Samca za rednega člana Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani maja 1940", v: Stanovnik, B., ur. et al., *Maks Samec (1881-1964): življenje in delo*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Slovensko kemijsko društvo, Ljubljana, 147-163.

OSET, Ž. (2015b): "Slovenske znanstvenice in njihove možnosti za akademsko kariero v obdobju Kraljevine SHS/Jugoslavije", v: Šorn, M., ur. et al., *Žensko delo: delo žensk v zgodovinski perspektivi*. Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, 195-214.

PETERLIN NEUMAIER, T. (2015): "Življenjepis Maksa Samca (1881-1964)", v: Stanovnik, B. ur. et al., *Maks Samec 1881-1964: življenje in delo*. Kemijski inštitut in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 17-66.

RAVNIHAR, V. (1997): *Mojega življenja pot: spomini dr. Vladimirja Ravniharja*. Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, Ljubljana.

STIPILOVŠEK, M. (1995): "Vloga dr. Karla Verstovška pri ustanovitvi slovenske univerze leta 1919", *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 66, št. 2, 292-311.

Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo.

VIDMAR, M., ur. (1929): *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*. Rektorat univerze kralja Aleksandra prvega v Ljubljani, Ljubljana, 1929.

VIDMAR, M. (1964): *Spomini: prvi del*. Založba Obzorja, Maribor.

ZADNIKAR, G. (2015): "Ruski znanstveniki na ljubljanski univerzi, ruski umetniki v našem gledališču: kulturno in znanstveno življenje v emigraciji". *Monitor ISH*, XVII/1, 103-120.

ZWITTER, F., ur. et al. (1957): *Univerza v Ljubljani: biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev*. Rektorat Univerze v Ljubljani, Ljubljana.

Arhivski viri:

Arhivsko muzejska služba (IV-Rektorat, VII - Tehniška fakulteta)

Arhiv Republike Slovenija (AS 100 - Vseučiliška komisija, AS 97 Ministrstvo trgovine in industrija, AS 1320 - Bilimovič Aleksander, AS 1931 - Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS)

Biblioteka SAZU (R 46)

Zgodovinski arhiv Ljubljana (Lju 374 - Evgen Kinsky)